

Adrian DOLGHI

PROPAGAREA VALORILOR COPILĂRIEI SOVIETICE ȘI FORMAREA UNEI NOI IDENTITĂȚI ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ (1944–1961)

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.3956738

Rezumat

Propagarea valorilor copilăriei sovietice și formarea unei noi identități în RSS Moldovenească (1944–1961)

În prezentul articol elucidăm modelele și valorile sovietice ale copilăriei implementate în RSS Moldovenească în perioada postbelică, care au stat la baza formării unei noi identități civice și etnoculturale, străine majorității populației – „Omul sovietic”. Considerăm cercetarea copilăriei sovietice importantă pentru a înțelege cum a influențat instituțiile statului și cele ideologice asupra copiilor, și care era rolul instituției copilăriei în construcția unei noi societăți comuniste. Constatăm că sistemul educațional, presa și literatura pentru copii, teatrele și cinematografele au fost utilizate în calitate de instrumente ideologice în procesul de formare a convingerilor comuniste a tinerei generații și cultivarea calităților personale specifice comuniștilor: disciplină, credință partidului și liderilor, subordonare, colectivism, jertfă de sine pentru cauza comunistă etc. Astfel în perioada postbelică în RSS Moldovenească, dar și în întreg spațiul sovietic și socialist putem vorbi despre o „copilărie îndoctrinată”. Inocularea sistemică a „valorilor comuniste” a dus la deformarea conștiinței masei largi a populației, formarea prejudecăților și stereotipurilor sovietice, a gândirii totalitare – cea ce reprezintă, în prezent una din cauzele principale a stagnării transformărilor democratice.

Cuvinte-cheie: copilărie sovietică, valori, educație, ideologie, conștiință deformată.

Резюме

Пропаганда ценностей советского детства и формирование новой идентичности в Молдавской ССР (1944–1961)

В статье рассматриваются ценности и модели советского детства, внедрявшиеся в Молдавской ССР в послевоенный период, что способствовало формированию новой гражданской и этнокультурной идентичности – «советский человек». Считаем необходимым изучение советского детства для понимания того, как повлияли государственные и идеологические организации на детей и какой была роль института детства в строительстве нового коммунистического общества. Констатируем, что образовательная система, детская пресса и литература, театр и кинематограф были использованы в качестве идеологических инструментов в процессе формирования коммунистических убеждений молодого поколения, воспитания личных качеств, свойственных коммунистам: дисциплина, верность партии и вождям, подчиненность, коллективизм, самопожертвование во

имя коммунистического дела и др. В послевоенный период в Молдавской ССР, как и во всем социалистическом и советском пространстве, можно говорить о «политизированном детстве». Систематическое насаждение «коммунистических ценностей» привело к деформации сознания широких масс населения, формированию советских стереотипов и предрассудков, тоталитарного мышления, что представляет сегодня одну из главных причин торможения демократических преобразований.

Ключевые слова: советское детство, ценности, воспитание, идеология, искаженное сознание.

Summary

Propagating the values of Soviet childhood and forming a new identity in the Moldavian SSR (1944–1961)

The present article elucidates the Soviet models and values of childhood implemented in the Moldavian SSR in the postwar period, which served as basis for the formation of a new civic and ethno-cultural identity, foreign to the majority of the population – the “Soviet Man”. We consider the research of Soviet childhood important in order to understand the impact state and ideological institutions had on children, and what was the role of the institution of childhood in building a new communist society. We find that the educational system, the press and children’s literature, theaters and cinemas were used as ideological tools in the process of forming communist beliefs in the young generations and cultivating personal qualities specific to communists: discipline, faith to the party and leaders, subordination, collectivism, self-sacrifice for the communist cause, etc. Thus, in the post-war period in the Moldovan SSR, but also in the entire Soviet and socialist space, we can speak of an “indoctrinated childhood”. The systemic inoculation of “communist values” has led to the distortion of the consciousness of the broad masses of the population, the formation of Soviet prejudices, stereotypes and totalitarian thinking – which is currently one of the main causes of the stagnation of democratic transformations.

Key words: Soviet childhood, values, education, ideology, distorted consciousness.

Introducere

Fiecare dintre noi a experimentat nu una, ci două copilării, afirma cercetătorul *Will Coster*, prima ca stare biologică de creștere și dezvoltare iar a doua fiind construcție socială, adică, instituție creată social. Dacă acest lucru este adevărat, rezultă dependența copilăriei de natura unei societăți în care se naște un individ și va varia de la un loc la altul și în timp.

În a doua jumătate a sec. XX, o serie de cercetători din diferite domenii au început să ia în considerare modalitățile prin care s-a desfășurat acest proces de construcție a copilăriei, atât în trecut, cât și în zilele noastre, și care sunt implicațiile lui pentru generațiile actuale și viitoare de copii. Rezultă că putem înțelege copilăria doar cunoscând cum s-a format și a evoluat [3, p. 3]. Cu referire la societatea sovietică, cercetarea instituției copilăriei este importantă pentru a înțelege cum au influențat instituțiile statului și cele ideologice asupra copilăriei, și care era rolul instituției copilăriei în construcția unei noi societăți comuniste. În acest sens, pornim în cercetarea copilăriei din RSS Moldovenească cu elucidarea modelului și valorilor copilăriei sovietice implementate în această republică unională periferică. Modelul și valorile copilăriei implementate în societatea sovietică au stat la baza formării unei noi identități civice dar și etno-culturale – „Omul sovietic”.

Importanța socială a temei este determinată de faptul că în societățile contemporane post sovietice există un conflict dintre generații, dar și ideologice dintre reprezentanții diferitor grupuri etnice. Ele apar din cauza diferențelor în convingerile politice, statutul social, gusturi și valori. Generațiile se află pe părți diferite ale baricadelor, unii s-au născut, au crescut și obținut studii în perioada sovietică, alții au fost educați deja după căderea regimurilor comuniste și împărtășesc alte valori, nu sunt atașați de lucruri și idei din trecut. Cu toate acestea, există și numeroase persoane neantrenate în aceste „conflicte dintre generații”, fie au renunțat la ideile din trecut, fie cei tineri au fost „recrutați” de părinții sau bunicii lor în tabăra nostalgicilor pentru URSS. Și în acest sens se regăsesc ideologic în aceiași tabără cu oamenii apropiați.

Mai nou, din cauza „eșecurilor” democrațiilor și capitalismului în unele republici din spațiul post-sovietic, are loc o revenire la unele idei și valori sovietice, o revitalizare a cultului lui Stalin, a devenit la modă, din nou, tot ce e sovietic [1, p. 9], fără ca societatea de astăzi să înțeleagă pe deplin realitățile social-economice postbelice, ideologia, caracterul totalitar și represiv al statului, „valorile” căruia le elogiază.

Scopul prezentului articol este de a elucidă modelul ideologic și valorile copilăriei sovietice implementate în RSSM, care au determinat transformări în identitatea, viața cotidiană a copiilor, comportamentele sociale, dar și politice.

Teoria marxistă deosebește două trepte ale comunismului: inferioară – *socialism*, și superioară – *comunism*. Ideologia comunistă utiliza termenul de „comunism” doar pentru treapta superioară, considerând-o ca etapă finală a procesului de construcție a

comunismului. Teoreticienii și politicienii comuniști din societatea sovietică considerau că trăiesc în socialism, iar societatea ideală comunistă urma să fie construită, concentrând toate acțiunile și eforturile spre acest țel, considerând că acea etapă a dezvoltării societății nu a fost atinsă. N. Hrușciiov a promis ajungerea la comunism total în timpul vieții generației sale, dar paradigma a fost schimbată deoarece ritmurile dezvoltării social-economice lăsau de dorit [14, p. 13]. De fapt întregul sistem sovietic s-a bazat pe credința și speranța în construirea comunismului, care nu a venit niciodată.

Vom utiliza termenul comunism referindu-ne la societatea la baza căreia a fost pusă ideologia comunistă (marxist-leninistă) și conform căreia funcționa sau tindea să funcționeze. Astfel că în conformitate cu ideologia pusă în aplicare fiecare membru al societății trebuia să se auto-sacrifice și să depună toate eforturile pentru a ajunge la comunism, iar greutățile, neajunsurile și problemele societății erau puse pe seama faptului că încă nu a fost construit comunismul și trebuie de mai răbdat și de adus aportul. Iar cei care nu erau gata să se dedice în totalitate sau să se implice în acest proces erau priviți cu suspiciune și puteau fi considerați elemente burgheze și dușmănoase (în perioada stalinistă) și supuși represiei. Ideologia, sistemul politic și juridic valorile și normele morale puse în funcțiune au generat un mod de viață specific mediului statelor socialiste și sovietice.

Societatea sovietică inventată în lucrările lui V. Lenin și a altor teoreticieni marxiști – a fost „o societate care construia o altă societate”. Cartea „Oamenii sovietici”, editată la editura „Politizdat” în anul 1974 a anunțat că Uniunea sovietică – prima împărăție a libertății omului muncii a devenit patria „unui om nou, superior lui Homo Sapiens – *Homo Sovieticus*. Autorii cărții afirmă că în urma evoluției a milioane de ani omul a evoluționat către *Homo Sapiens*, dar iată că în decurs de 60 de ani acesta din urmă a evoluat către *Homo Sovieticus* – un tip superior lui *Homo Sapiens*. Conform cărții „Oamenii sovietici” *Homo Sovieticus* reprezenta un individ biologic nou [citată după 13, p. 9]. Trăsăturile omului sovietic, din anii 60, se regăseau la *Homo Sovieticus* – în proporții diferite și în diferite forme de manifestare. În condițiile sistemului de tip sovietic, în rezultatul dresării sociale, aceste calități, aceste trăsături încep să se dezvolte, să crească, să devină dominante [13, p. 9].

Construcția unei societăți urma să fie făcută de un *om nou* cu convingeri comuniste, practici specifice ale societății comuniste, care zi de zi procedeau conform ideologiei care nu are în gândire reminiscențe și stereotipuri învechite, sau religioase. În general transformarea care se avea în vedere însem-

na transformarea individului ca personalitate care gândește în mod comunist și a modului său de viață care este de asemenea conform tiparelor comuniste. Instituirea unor noi tradiții cu caracter revoluționar, de luptă și de muncă, reprezenta, conform tezelor ideologiei comuniste din anii postbelici, o trăsătură specifică mediului de trai al *Omului sovietic*.

Din primele zile după instaurarea puterii Sovietice în Rusia, aceasta a început să abordeze copiii – în calitate de viitori participanți activi la construcția comunismului. Pentru aceasta educația tinerei generații în spiritul ideologiei comuniste prin muncă era o sarcină primordială [15, p. 419].

„Copilăria sovietică” – pepinieră de creștere a „Omului nou”

În anul 1918 la Congresul lucrătorilor din domeniul învățământului, șefa Secției Învățământ a Comitetului Executiv din orașul Petrograd a formulat sarcina școlii sovietice: „Noi trebuie să formăm din tână generație o generație de comuniști. Noi trebuie să facem din copii – deoarece se supun transformării – comuniști buni... Trebuie să scoatem copiii de sub influența brutală a familiei. Trebuie să-i luăm la evidență, să spunem direct, să-i naționalizăm. Din primele zile ale vieții ei se vor afla sub influența benefică a grădinițelor și școlilor comuniste. Aici ei vor însuși „Abecedarul comunismului”. Aici ei vor crește comuniști adevărați” [cit. după 13, pp. 168-169]. Citatul reflectă obiectivele urmărite de puterea sovietică față de copii. Generații întregi de copii educați și formați în perioada sovietică, care au devenit maturi până în anul 1991, s-au implicat și au contribuit la atingerea idealului „construcția comunismului”. După destrămarea Uniunii Sovietice și colapsul regimurilor comuniste, o parte a populației a continuat să împărtășească ideologia și idealurile comuniste, neputându-se detașa de convingerile obținute pe parcursul vieții de până în 1991. O altă parte, mai numeroasă a populației statelor ex-sovietice s-a declarat adeptă a valorilor democratice. Cu toate acestea, valorile democratice și modul de viață conform acestor valori a continuat să fie străin, și a trebuit să fie învățat continuu pe parcursul a două decenii. Și în prezent populația care a avut experiență sovietică și socialistă continuă să dețină, uneori conștient, altădată inconștient, convingeri, stereotipi și prejudecăți specifice societății de tip totalitar.

Pentru societatea sovietică era unanim acceptat că copilăria este acea perioadă care se termină cu intrarea în organizația comsomolistă, iar pentru cei ce nu aveau această ocazie doar cu perioada în care atingeau vârsta la care se intra în Komsomol (de 14 ani, mai frecvent la 15–16 ani). În anul 1965 la Simpozionul Academiei de Științe Pedagogice din URSS

a fost adoptată o periodizare a copilăriei conform căreia copilăria la băieți se sfârșește la 16 ani, la fete la 15 ani [16, p. 212]. Astfel că în societate exista o opinie generală că până la vârsta de 15–16 este vârsta copilăriei, iar la împlinirea vârstei de 16 ani cetățeanul sovietic primea pașaportul.

Începând cu anii 1930, dar mai ales în perioada postbelică în Uniunea sovietică, copilăria era înțeleasă mai mult în calitate de pepinieră în care trebuie să fie educați membrii ascultători și disciplinați ai noii societăți. În ultima fază a epocii staliniste a fost propagat intens mitul „copilăriei fericite” inclusiv prin intermediul lozincii „Mulțumim tovarășului Stalin pentru copilărie fericită”, care a fost prezent pe postere, în ziare și reviste, la adunări festive. Acest mit reprezenta situația ideală a copilăriei în calitate de „rai” pe pământ, în care sunt educați viitorii constructori ai societății comuniste.

A. S. Makarenko a fost unul dintre importanții pedagogi sovietici, care elaborase strategii și metode de formare a „omului nou”, dar metodele lui au început să fie larg aplicate abia în anul 1940, când războiul al Doilea Mondial deja lua amploare în Europa, iar URSS se pregătea de război [5, pp. 76-78]. În viziunea pedagogului observăm calități necesare „omului nou”: un individ disciplinat, instruit, igienizat, ascultător în muncă și gata pentru serviciul militar, dar și pentru construcția socialismului. Apelul către ideile lui Makarenko în anii 1940 este legat și de interesele pragmatice ale Statului sovietic care avea nevoie de muncitori disciplinați pentru industria militarizată. Makarenko afirma în una dintre lucrările sale „Pedagogia practică trebuie să servească intereselor noastre politice, intereselor societății comuniste. Altădată noi afirmam că trebuie să formăm personalități armonioase. Scopul de a educa oameni ideali este unul suprem, dar noi trebuie să educăm cetățeanul sovietic. În epoca noastră stalinistă noi trebuie să educăm cetățeanul integru, demn de această epocă” [17, p. 342].

Copilul sovietic model este reprezentat ca fiind un locuitor al statului sovietic, ascultător și recunoscător. Observăm aceste calități în personajele din literatura artistică publicată și distribuită la nivel unional, dar și printre cele locale. Model de comportament în familie, erou perfect al copiilor sovietici devine Pavlik Morozov, băiat ce la denunțat pe tatăl său, care a fost arestat și împușcat. Istoria este una tragică pentru toată familia și rudele. Tragedia a fost utilizată de propagandă pentru fabricarea legendei despre copilul care a preferat „rudenia spirituală cu Partidul” celei de sânge. Pavlik Morozov este prezentat ca personaj sigur pe sine, dornic de răzbunare și luptător pentru cauza comunistă.

Copiii aflau detalii despre biografia și viața lui Pavlik, care era elogiat ca un erou care a săvârșit un lucru extraordinar pentru patrie, a demascat dușmanii poporului. Astfel, pentru Pavlik s-a dovedit a fi mai prețioasă fidelitatea față de cauza comunistă decât tatăl său. Copiii erau învățați să demaște „trădătorii”, pe cei care încălcau anumite reguli sau legi, sau criticau regimul. „Pavel Morozov a fost un pionier. El a fost un erou. Pavel a fost omorât de dușmani. El a murit, dar noi nu-l vom uita pe Pavel”, acest text este menționat în Abecedarul editat în RSS Moldovenească în anii 1946–1956 [8, p. 68]. În timpul lecțiilor copiii urmau să discute despre acest personaj, iar învățătorii trebuiau să le povestească detalii despre faptele lui, dar și să le ea drept model. Copiii au devenit și un instrument de control asupra părinților lor, care puteau educați și în alte împrejurări, sau cunoaște și alte adevăruri. Astfel toți octombrii și pionierii erau „Pavlici”, care numărau în anii '40, '50 de milioane în Uniunea Sovietică. Copiii erau eliberați de tutela părinților, rolul cărora era redus la cel de reproducție, și de creștere a copiilor, educația și-o asuma statul, părinții trebuiau să susțină educația pe care o dorea statul.

Cetățenii sovietici își aminteau sau li se amintea despre Pavel Morozov (fie mit sau realitate dar deseori utilizat de propagandă) care a făcut alegerea nu în favoarea familiei ci a statului Sovietic. Represiunile unor membri ai familiilor îi puneau în pericol pe ceilalți, iar pentru salvarea copiilor soțiile sau soții erau siliți să-și acuze partenerul de viață. În felul acesta, Heller consideră că copiii și tinerii din Uniunea Sovietică au fost folosiți în calitate de instrument efectiv de distrugere a familiei dar și de control al membrilor adulți. Prin ei statul devine membru al fiecărei familii. Rolul principal în educarea „copiilor statului” o joacă literatura, care era supusă controlului cenzurii [13, p. 202].

În anul 1940, Arkadii Gaidar publică cartea pentru copii „Тимур и его команда” (Timur și echipa sa) care devine foarte populară în Uniunea Sovietică. Fragmente ale povestirii au fost reproduse în presa pentru copii și în manualele școlare. Cartea forma copiilor calități pozitive de empatie și prietenie, spirit civic, acestea fiind îmbinate reușit cu elemente ideologice și propagandistice. În perioada postbelică, personajul principal, dar și unele secundare au fost mediatizate și au devenit un model pentru copiii sovietici. Cartea a fost tradusă și în „limba moldovenească”: Timur este disciplinat, fidel cauzei leniniste, doar că nu mai trădează părinții, face întotdeauna fapte bune, ajută în special bătrânii [4]. În RSS Moldovenească acest mit al noului copil-erou este exploatat de presa și literatura pentru copii. Octombrii

și pionierii din RSS Moldovenească imită activitatea echipei lui Timur. Povestea lui Trifan Roată publicată în revista Scânteia Leninistă ne vorbește despre un băiat care a crezut în valorile comuniste de la 6 ani, câți îi avea în 1940, și de atunci a promovat ideile comuniste și a devenit pionier, cu mare dragoste, și a dat făgăduință de a fi fidel cauzei lui Lenin și Stalin, întreaga familie era fericită atunci când Trifan a devenit pionier [10, pp. 2-3]. Povestiri cu pionieri sunt numeroase pe paginile revistei, și ei reprezentau modele de urmat pentru cei din RSS Moldovenească.

Organizațiile obștești de copii și tineret aveau misiunea de a educa tânăra generație din punct de vedere ideologic și social-politic, acestea au fost subordonate Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist Leninist din întreaga Uniune. Organizația de pionieri a fost constituită în 1922 după modelul Scoutilor, și a fost declarată promotoare a ideologiei comuniste. Organizația avea caracter extrașcolar cu utilizarea unor metode interactive, jocuri, cântece etc. avea menirea să mobilizeze copii în activitatea obștească dar și politică. În scopul implicării copiilor în activitatea organizației de pionieri a fost dezvoltată o infrastructură a organizației: tabere de odihnă, case și palate ale pionierilor, ziare și reviste, cursuri de pregătire a conducătorilor de pionieri etc.

Cinematograful pentru copii, teatrele, literatura pentru copii constituiau un alt compartiment important al copilăriei sovietice instituționalizate, care formau imaginarul copiilor epocii dar în același timp serveau drept mijloc de propagandă a ideologiei comuniste. În URSS producția filmelor pentru copii a devenit o industrie cu studiouri specializate în acest domeniu. Se produceau atât filme de animație cât și filme de ficțiune. Obiectivele cinematografului pentru copii s-au modificat pe parcurs. La etapa inițială avea drept obiectiv major de ai familiariza pe copiii din URSS cu idealurile revoluționare, cu lupta revoluționară și cu exemplele de copii-eroi, care au „pus umărul la victoria revoluției bolșevice din 1917”.

Literatura pentru copii ocupă un loc important în „educația comunistă” a tinerei generații. Pe de o parte aceasta era obiectul controlului riguros și al manipulărilor ideologice. În literatura postbelică mitul copilăriei fericite în statul sovietic, era omniprezent, în același timp este propagată ideea că în perioada interbelică, copiii din Basarabia au suferit și au fost exploatați. În opera lui Ihil Șraibman „Benă” sunt menționate ideile că înainte de instalarea puterii sovietice, copiii moldoveni erau lăsați în voia sorții lor nenorocite. În fometaji, plâpânzi, bolnăvicioși, murdari, nici nu visau să meargă într-o zi la școală [7, p. 360]. Însă de când Moldova a devenit sovietică, menționează un șir de poeme din anii postbelici,

copiii moldoveni sunt fericiți, deoarece partidul le-a rezervat o viață frumoasă, de exemplu Petru Zadneprov scrie: „dacă-n leagăn az copilul / Ți zâmbește fericit,/ Asta-nsamnă că partidul/ Viitor i-a făurit” [7, p. 360]. De asemenea partidul, conform literaturii postbelice, avea grijă de tot drumul parcurs în viață de partid, astfel că pe copil îl așteaptă un viitor luminos, un viitor de „muncă creatoare” și de „biruinți slăvite”; în tânăra sa viață viitorul cetățean sovietic va deveni într-o bună zi pionier, apoi comsomolist și apoi își va satisface serviciul militar în „oastea călită”; la întoarcerea în satul lui, el va „duce-o viață colectivă” sau va merge să muncească „la zavoade, în oraș” [7, p. 360]. Emilian Bucov în romanul „Cresc etajele” ilustrează viața fericită a copiilor care locuiesc în case noi, merg la grădiniță, au propriile lor odăi. De asemenea nu uită să amintească în roman de grija părintească a lui Stalin de tineret: Conducătorii noștri ne ajută, ne iubesc, ca pe niște scumpi copii ai lor. Tovarășul Stalin ne iubește, ca un tată, ne învață și știe de faptele tineretului” [2, p. 260]. Fericirea copiilor este descrisă și în revista „Femeia Moldovei”: „În țara socialismului, care zidește cu avânt comunismul, crește o generație tânără de oameni plini de viață, pe care-i așteaptă fericirea nu numai de a zidi comunismul, dar și de a trăi în obștea comunistă. Îi mare fericirea de a te naște și de a trăi în țara sovietică! Copiii noștri cunosc numai din cărți și manuale grozăviile robiei capitaliste <...>” [11, p. 2]. În pagina 9, aflăm că „Capitalul aduce copiilor nenorocire”. Nu doar copii trebuiau să înțeleagă că sunt mai fericiți de cât în capitalism, dar și părinții lor trebuia să cunoască acest lucru.

În instituțiile de învățământ au fost instituite biblioteci școlare, dar și în cele orașenești sau sătești un compartiment important l-a constituit literatura pentru copii, în orașele mai mari: Chișinău, Bălți, Tiraspol au apărut și biblioteci specializate pentru copii. Toate acestea au fost completate continuu cu literatură ideologică și conformă noii paradigme de construcție a socialismului. Cărțile mai vechi, sau neconforme, au dispărut „miraculos” încă din 1940 din bibliotecile publice. Presa pentru copii ocupa un spațiu important în bibliotecile publice, dar și lecturile copiilor. Și din punct de vedere politic era mai eficientă, deoarece corespundea obiectivelor partidului. Astfel de ziare distribuite în RSS Moldovenească în limba rusă erau cele editate la Moscova „Murzilka”, „Kostior”, „Pionerskaia Pravda”, dar în limba română erau: „Scînteia leninistă” și „Tînărul leninist”. Acestea erau organe de presă ale organizației republicane de pionieri și ale CC al Uniunii Leninist-Comsomoliste a tineretului din Moldova. Obiectivul principal al acestor reviste era propaganda ideologiei comuniste

în rândurile copiilor și adolescenților, atașarea lor la „valorile comuniste”.

Figurile lui Lenin și Stalin pentru copilăria sovietică din epoca stalinistă erau simbolice. Devotamentul conducătorilor era identificată cu fidelitatea pentru ideile comuniste. În chipurile lor era concentrat un paternalism de stat față de copii, ceea ce îl făcea pe copil să se identifice ca membru al unei mari familii sovietice în frunte cu un părinte al popoarelor, înțelept și drept.

În timpul celui de al Doilea Război Mondial a fost definitivat modelul copilăriei sovietice, mulți adolescenți din URSS s-au pomenit implicați direct sau indirect în război, unii pe teritorii ocupate de naziști au avut de suferit și au fost nevoiți să lupte alături de părinți, sau singuri, pentru supraviețuire. Unii adolescenți au fost implicați în acțiuni militare, alții la munci agricole sau industriale. Reprezentanții despre copii nu s-au schimbat în esență, dar s-a conturat mai clar imaginea „omului sovietic” în contextul războiului: cetățean tenace, vânjos, credincios patriei și partidului. Școala deja s-a orientat să educe eroi, după exemplele de eroi din timpul războiului, care au devenit larg propagate în presă și literatura artistică. Calitățile pe care trebuiau să le dețină copiii sovietici erau: încrederea în forțele proprii, disciplina, rezistență și competența de a depăși greutățile și barierele, dragostea de adevăr [12, p. 19]. Lozinca care la fel presupunea a fi gata de război „Тяжело в учении, легко в бою” (Este greu în timpul învățării, va fi ușor în luptă) a fost utilizată frecvent pentru „călirea” caracterului și rezistenței copiilor care devenea unul „spartan” în condițiile grele postbelice.

De pe paginile Abecedarelor editate în perioada postbelică, a ziarelor și revistelor *Scînteia Leninistă*, *Tineretul Moldovei*, *Femeia Moldovei* observăm că munca, a fost privită drept metoda principală de educație. Literatura pentru copii începând cu abecedarele au fost suprasaturate cu exemple de eroi ai muncii socialiste, stahanoviști, dar și în general cu subiecte legate de procesul de muncă fie în agricultură fie în industrie. Astfel de personaje ca tractoriști, mulgătoare, zidar, muncitor la uzină erau frecvente și erau modele de urmat pentru copii sovietici.

Asigurarea materială a „copilăriei fericite” în perioada postbelică în RSSM lăsa de dorit, jucăriile erau foarte puține, doar rar întâlneai copii să aibă jucării produse industrial. Majoritatea se jucau cu obiecte din jurul casei, sau cu jucării confecționate în condiții casnice. În situația în care prioritatea părinților era să asigure bucata de pâine pe masă pentru copii, celelalte bunuri care nu erau vitale nu erau achiziționate. Mărturiile persoanelor care și-au

petrecut copilăria în această perioadă în localitățile rurale demonstrează că condițiile de trai în localitățile rurale erau foarte precare, copiii vara umblau mai mult desculți, se jucau mai mult cu jucării improvizate, își petreceau timpul în compania copiilor din mahala, sau a fraților și surorilor. Iar cei care puteau să ajute părinții la treburile casnice sau la lucrul în câmp, lucrau deseori în rând cu părinții.

Asigurarea socială a populației nu corespundea propagandei oficiale. Deși se propaga că nivelul de trai a celor ce lucrau în colhoz era mai ridicat, populația întâmpina aceleași greutăți, deoarece toate bunurile produse rămăneau în colhozuri și sovhozuri și erau livrate către stat. Industria ușoară a început să producă mai multe bunuri destinate copiilor în anul 1949, când Consiliul de Miniștri al URSS a luat decizia să extindă producția mărfurilor pentru copii. Însă și în 1953, mărfurile pentru copii în orașe erau rare și costisitoare, iar în localitățile rurale lipseau. Reprezentările despre viața copiilor în Uniunea Sovietică au fost mitologizate. Cu declanșarea „războiului rece” în 1947 construcția „copilăriei fericite” era utilizată drept vitrină propagandistică internațională a realizărilor socialismului. Concepția despre „omul sovietic” căpăta contururi din ce în ce mai clare, în educarea căruia un rol important i se atribuia muncii. Ziua internațională a copiilor a început să fie sărbătorită la 1 iunie 1950.

Pentru a influența conștiința copiilor, puterea folosea eficient percepția emoțională pe calea implementării în mediul copiilor a jocurilor și a atributivelor de joacă specifice vârstelor copiilor și conforme indicațiilor statului și partidului în raport cu tânăra generație. Aceste mijloace reprezentau nu doar realitățile sociale dar și permiteau copiilor să se simtă constructori ai comunismului – cauza pentru care erau crescuți.

Copii erau crescuți cu ideea construcției societății. Viitorul era descris în culori roze și idealizat, această credință în viitorul luminos era continuu inoculată copiilor. În viața reală totul era altfel: anii postbelici erau foarte dificili pentru populația din RSS Moldovenească în plan social-economic. Experimentele sociale desfășurate de Puterea sovietică, aveau printre victimele sale numeroase un număr impunător de copii. De foame au murit cca. 350 000 mii de oameni în total, printre care erau foarte mulți copii, documentele referitoare la foamete ne mărturisesc mortalitatea înaltă printre copii și din cauza vulnerabilității lor [6, pp. 50-60]. Împreună cu familiile, de cele mai multe ori au fost deportați și copiii, sau sunt numeroase cazurile când copiii erau singuri acasă în noaptea de 5 spre 6 iunie 1949 și au fost ridicați în locul părinților. [6, pp. 50-60] Realitățile soci-

ale erau foarte grele și pentru cei care au rămas acasă, alimentația în bază de cartele, subnutriția, lipsa hainelor și încălțăminte erau fenomene frecvente din cotidianul copiilor din anii 1944–1951. Abia la începutul anilor 1950 condițiile social-economice pentru populația rurală din RSS Moldovenească a început să se schimbe, atunci când procesul de colectivizare a fost încheiat, iar statul a slăbit politica represivă.

Cu toate acestea, „optimismul”, credința în viitorul luminos apropiat, în comunism și în tovarășul Stalin – educată prin intermediul propagandei, diminuau tabloul real social-economic, populația suporta greutățile și lipsurile, neavând alte alternative și posibilități. Necesitatea de a supraviețui, de a avea un trai „decent” impunea populația să se adapteze și să se conformeze, iar la un moment dat să creadă în propaganda oficială, unii să devină fideli cauzei comuniste, să participe activ și să manifeste inițiativă.

A fost creat chipul tatălui colectiv – al tovarășului Stalin. Părinte al popoarelor, care a dăruit copiilor o „copilărie fericită”, îi apăra pe copiii săi de pericolele capitalismului, dar cerea aspru de a servi regimului său, adică patriei. Modelul conducătorului disciplinat, ambițios și insistent în atingerea scopurilor, tăria de caracter cu care depășește toate barierele – acestea sunt calitățile pe care trebuiau să le urmeze copiii de la marele conducător. Năzuința spre comunism cu încrederea fanatică era menită să diminueze sau chiar să lichideze sentimentele religioase. Aceste sentimente, atașamentul față de tradiții în localitățile rurale forma un caracter duplicitar generației tinere. Sentimentele religioase și tradiția nu a putut fi înlăturate în primele decenii postbelice, de aceea, odată cu practicarea credinței și a tradițiilor, tinerii copii din localitățile rurale participau la ceremoniile politice și săvârșeau și practici impuse de instituțiile de învățământ, purtau insignele de octombrei, cravatele de pionieri etc. Copiilor li se mai impuneau „valori” ca ura de clasă față de „exploatori”, reali sau inventați din istorie, față de capitalism, intoleranța față de opinii neconforme ideologiei oficiale, carierism, pregătire de săvârșirea faptelor eroice, denunțarea „trădătorilor” și „dușmanilor” de clasă.

Astfel bolșevicii au transformat copilăria într-o zonă de interes major, considerând că în copil pot fi educate calități, deprinderi și priceperi care sunt necesare construcției socialiste. Obiectivul major fiind crearea „omului sovietic”. Tehnicile utilizate de pedagogia sovietică erau „dresarea, metode de influențare teroristă a copiilor” menționează M. Heller în lucrarea „Mașina și piulițele” [13, p. 174]. Începând cu anii 30 în URSS se perfecționează tehnicile educației. Ideologia comunistă nu mai avea concurență în Uniunea Sovietică, nu mai era necesar de convins

pe nimeni, adevărul era cunoscut, el era impus ca fiind obligatoriu pentru toți. În anii '30-'40 copiii din Uniunea Sovietică cântau „Я маленькая девочка, играю и пою. Я Сталина не знаю, но я его люблю” (Sunt o fetiță mică, cânt și dansez. Pe Stalin nu-l cunosc, însă îl iubesc). În anii 50 textul a fost modificat nesemnificativ: „Я маленькая девочка, играю и пою. Я Ленина не знаю, но я его люблю” (Sunt o fetiță mică, cânt și dansez. Pe Lenin nu-l cunosc, însă îl iubesc) [13, p. 175]. Această iubire a fost implantată sistemic copiilor începând cu grădinițele de copii și continuând pe băncile școlii. Aceasta era dragoste față de lider, dar aidoma unui idol, copiii îi adorau în cântece și poezii. Mergând în clasa întâi, copiii deschideau Abecedarul și primele desene pe care le vedeau erau portrete lui Lenin și Stalin. Apoi numele lor mai apăreau pe paginile primei cărți în repetate rânduri, cu detalii din biografiile lor. Astfel că printre primele cuvinte pe care pe care copiii le învățau să citească erau alături de mama și tata, Lenin și Stalin. Pentru lecturi la lecțiile de citire, sau pentru a exersa acasă erau și biografiile conducătorilor pe când erau copii [9, pp. 73-74]. În cele din urmă numele conducătorilor și dragostea față de ei devenea una cotidiană și firească, aceștia fiind prezenți zilnic în viața copiilor pe paginile cărților și în timpul lecțiilor.

Regimul politic și ideologia comunistă implementată în Basarabia în anii postbelici a fost una de ocupație, străină valorilor culturale a majorității populației din regiune. Cu toate acestea, majoritatea populației s-a adaptat noilor realități politice, social-economice, de voie sau nevoie a început să împărtășească ideologia comunistă, propagată agresiv prin toate mijloacele accesibile perioadei și să trăiască conform „noilor valori”.

Realitățile societății sovietice în anii postbelici sunt contradictorii: controlul totalitar al statului sovietic asupra societății, teroare, foamete organizată, deportări, cenzură etc. contrastează cu informațiile din unele surse, precum și cele semnalate de numeroase persoane: creșterea bunăstării populației, accesul la educație, buna organizare, disciplinarea societății, prețurile mici la produse alimentare și de larg consum, asigurarea cu locuințe, etc. Deși, creșterea bunăstării a fost generală pentru țările europene, dar și de pe alte continente.

În RSSM fenomenul cultural postbelic de adaptare sub presiunea puterii politice, a represiunilor și a propagandei a dus la transformări radicale în modul de viață a majorității populației noii entități statale constituite. Ideologia comunistă pătrunsă în mentalitatea populației generează un nou comportament social, reprezintă o nouă conștiință socială și determină acțiuni conforme noului mod de gândire.

Construirea unei „noi copilării” în Uniunea Sovietică și schimbările din viața de zi cu zi a copiilor au fost posibile prin crearea de școli, parcuri și bunuri materiale realizate special pentru consumul copiilor.

În acest sens o importanță mare în elucidarea subiectelor referitoare la copilăria sovietică o au publicațiile periodice pentru copii, care educa tânărul cititor să gândească, să se comporte în mod sovietic, adaptându-și propriul comportament la modelele de comportament ale copiilor, ilustrate în paginile publicațiilor sovietice.

Valorile promovate de Abecedarele din RSSM

Atitudinea copiilor față de puterea sovietică era formată de școală prin programul educativ dar și conținutul materialelor didactice utilizate. După ce frecventau grădinițele de copii, care erau puține în primii ani postbelici în RSS Moldovenească, copiii mergeau la vârsta de șapte ani în clasa întâi. Principalul manual în primul an de studii era Abecedarul, care le forma copiilor „valorile comuniste”, atitudinea „corectă” față de societate, puterea sovietică dar și percepțiile despre locul și rolul său în societate. Astfel Abecedarul reprezenta modelul copilăriei pe care trebuiau să-l deprindă copiii.

În acest sens au fost utilizate ilustrații, texte educative, poezii cu conținut ideologic. Imaginile reprezentate de cele mai multe ori obiecte utilizate în muncă, secvențe din procesul de învățare și de muncă, la arat, semănat, lucrul la fermă, la uzină – în acest sens munca era promovată în calitate de valoare importantă, dar și ca element al învățării luptei de clasă. Frecvent întâlnim desene de tancuri și soldați pe paginile Abecedarului: la litera „Т” este reprezentat tancul sovietic, dar și la alte pagini sunt reprezentați soldați sovietici pe tanc. De asemenea, este menționat că moldovenii au strâns bani și au finanțat producerea unei coloane de tancuri pentru „eliberarea Moldovei” [9, p. 79]. Astfel pregătirea morală a băieților că vor deveni „apărători” ai patriei este evidentă prin aceste imagini, să înțeleagă că băieții trebuie să fie gata să meargă la război.

Drapelul Uniunii Sovietice este prezent atât pe clădiri, cât și purtat de pionieri sau alte persoane, astfel simbolurile oficiale sunt promovate pentru a fi însușite de copii. Textele amintesc despre sărbătorile oficiale din octombrie și mai, despre liderii sovietici și grija partidului. Este promovată imaginea pozitivă a pionieriei care este un obiectiv la care încă trebuie să ajungă copiii de clasa 1 [9, pp. 51, 52]. Sunt identificați în calitate de octombrei, care se pregătesc de fapte mărețe. Imaginea sugestivă care însoțește o poezie despre octombrei este imaginea lui Stalin înconjurat de copii fericiți, care zâmbesc [8, p. 77]. La fel,

pe copertele și paginile revistei pentru copii „Scân-teia Leninistă” deseori întâlnim imagini asemănătoare. De exemplu, pe coperta revistei nr. 1 din 1946 pe fundalul tabloului lui Stalin sunt reprezentați un grup de pionieri cu flori în mână, care zâmbesc, sugerând din nou „copilăria fericită”.

Educația colectivismului este un obiectiv important al educației sovietice. În Abecedar sunt ilustrați copii care se joacă în comun, merg în marșuri pionierești, se spală, dorm și mănâncă în comun cu alți copii. Astfel mesajul ilustrațiilor și textelor este că în colectiv este bine să-și desfășoare timpul și viața copiii sovietici.

Poeziile cu caracter ideologic formează copiilor dorința de a lupta la război și de a-și jertfi viața pentru patrie. Astfel copiii erau educați prin aceste materiale didactice să fie trudituri și luptători pentru prosperitatea patriei, chiar și cu prețul vieții. Exemplul unei scrisori al unui copil către K. Voroișilov (mareșal al Uniunii Sovietice) este sugestivă în acest sens. În primele versuri a scrisorii menționează că are un frate care este fierar și că a fost luat la război, după care urmează: „De veți porni în lupte / Cu vrăjmașii răi, / Să-l trimiți îndată / printre cei dintâi. / Tovarăș Voroișilov / dacă va muri / în luptă cu dușmanii, / te rog să-mi scrii / Eu de acum îs mare / și tot cresc mereu – / și-n locul lui, la luptă – / Voi pleca și eu.” [9, p. 78]. Poezia are un mesaj clar pe care urma să-l înțeleagă, conform intenției autorilor Abecedarului: Încuviințarea auto jertfirii de sine a celor apropiați, și a copiilor pentru cauza comunismului. Copii erau învățați să se sacrifice nu doar pentru Patrie, dar și pentru Stalin „<...> Jurăm! Că pentru țară / Și pentru Stalin Noi/ Ne vom jertvi și viața, / Vom fi eroi, eroi!” [9, p. 77]. Aceste idei inoculate sistematic copiilor formau maturi care nu gândeau liber, dar unilateral conform unor șabloane dictate.

Volodea Ulianov, model ideal pentru copiii sovietici, este reprezentat pe paginile „primei cărți”. Conform textului Volodea a învățat bine, el venea dis de dimineață la școală ca să-și ajute colegii să înțeleagă disciplinele școlare. Ajutorul îi era cerut deseori, iar Volodea îi ajuta pe toți [9, p. 73]. Astfel cultul lui Lenin era promovat prin scene din copilăria lui. Alături de cultul personalității lui Lenin este promovat și cel al lui Stalin. Stalin este reprezentat ca învățător și conducător al popoarelor, apărător de dușmani, „întâiul deputat” [9, p. 74].

Concluzie

Bolșevicii au transformat copilăria într-o zonă de interes major – obiectivul principal fiind crearea „omului sovietic”, pentru aceasta au fost mobilizate resurse și instrumente importante, deoarece copiii în viziunea pedagogilor sovietici erau dintr-un material

ușor de modelat după necesități, spre deosebire de părinții lor. Modelele și valorile sovietice ale copilăriei au fost promovate de Statul sovietic prin toate mijloacele propagandistice și prin intermediul sistemului educațional. Obiectivul urmărit a fost să creeze tinere generații trăsături specifice „comunismului”: colectivism, disciplină și subordonare conducerii.

Pentru a câștiga suport politic, dar mai ales pentru a controla întreaga societate și a o conduce în direcția dorită, partidul a folosit multiple strategii, printre care și îndobrocirea celor mai tineri membri ai societății comuniste, copiii. Statul sovietic a instaurat un control asupra educației tinere generații prin intermediul politizării și ideologizării sistemului educațional. Obligatorietatea învățământului în cazul regimurilor totalitare, era în același timp un pas progresist dar și unul antidemocratic. Politizarea sistemului de învățământ a deformat personalitatea elevilor conform modelelor ideologice create politic, copii au fost îndobrocinați prin intermediul educației. Copilăria în anii postbelici (1944–1961) în RSS Moldovenească a fost o „copilărie îndobrocinată” în care s-a plămădit „omul sovietic” conform obiectivelor și planurilor urmărite de ideologii comunisti. De rând cu sistemul educațional etatizat, literatura școlară, presa pentru copii au fost utilizate în calitate de instrument ideologic și propagandistic. Textul literar a căpătat o dimensiune ideologică și constrângătoare având un rol determinant în educarea în spirit comunist a copiilor.

Credință partidului, statului sovietic, liderilor Lenin și Stalin, auto jertfirea pentru cauza comunistă, colectivismul sunt „valorile” care le erau formate copiilor din RSS Moldovenească în anii postbelici. Tinere generații i-a fost ilustrat cum trebuie să se comporte „comuniștii buni” prin intermediul literaturii, presei, teatrelor și cinematografului, iar copiii imitau și urmau modelele prezentate.

Trădarea aproapelui a fost ridicată la rangul de faptă eroică, astfel copiii au fost „agenți” ai statului în familii, prin intermediul educației ideologice a copiilor au fost puși sub control părinții și bunicii care au fost educați în altă societate și nu inspirau încredere.

Notă

* Informator: V. Ț. din satul Carahasani, raionul Ștefan-Vodă. a. n. 1941.

Referințe bibliografice / References

1. Aleksievici S. Vremuri second-hand. Trad. din lb. rusă și note de Laura Schidu. București: Humanitas, 2016. 470 p.
2. Bucov E. Cresc etajele. Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1952. 459 p.
3. Coster W. Social constructions of childhood. In:

- Childhood and Youth Studies. Edited by Paula Zwozdiak-Myers. Exeter: Learning Matters Ltd, 2007, pp. 3-12.
4. Gaidar A. Timur și comanda lui. Trad. de A. I. Șoimaru. Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1948. 75 p.
 5. Holms L. School and Schooling under Stalin, 1931–1953. In: Educational reform in post-Soviet Russia: legacies and prospects. Edited by Ben Eklof, Larry E. Holmes and Vera Kaplan. London and New York: Frank Cass, 2005, pp. 56-101.
 6. Moldovenii sub teroarea bolșevică. Sinteze elaborate în baza materialelor Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova. Chișinău: Serebia, 2010. 144 p.
 7. Negură P. Nici eroi, nici trădători: Scriitorii moldoveni și puterea sovietică în epoca stalinistă. Trad.: Gabriela Șiclovan. Chișinău: Cartier, 2014. 444 p.
 8. Popovschi G., Vihristenco A. Abecedar. Ed. a VI-a. Chișinău: Editura de Stat a Ministerului de Învățământ al RSS Moldovenești „Școala Sovietică”, 1953. 100 p.
 9. Popovschi G. Abecedar. Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1945. 96 p.
 10. Roată T. Făgăduiala solemnă. In: Scânteia Leninistă, nr. 6, 1946, pp. 2-3.
 11. Țîpliatnikova N. Copii sunt viitorul nostru. In: Femeia Moldovei, nr. 3, 1951, pp. 2-4.
 12. Voronina E. Educarea caracterului. In: Femeia Moldovei, nr. 4, 1951, p. 19.
 13. Геллер М. Машина и винтики. История формирования советского человека. Overseas publications interchange LTD. London, 1985. 336 c. / Heller M. Mashina i vintiki. Istoriya formirovaniya sovetskogo cheloveka. Overseas publications interchange LTD. London, 1985. 336 s.
 14. Зиновьев А. А. Коммунизм как реальность/Кризис коммунизма. М.: Центполиграф, 1994. 495 с. / Zinov'ev A. A. Kommunizm kak real'nost'/Krizis kommunizma. M.: Tsentpoligraf, 1994. 495 s.
 15. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1954). Ч. I. М.: Госполитиздат, 1953. 952 с. / Kommunisticheskaya partiya Sovetskogo Soyuz v rezolyutsiyakh i resheniyakh s'ezdov, konferentsiy i plenumov TsK (1898–1954). Ch. I. M.: Gospolitizdat, 1953. 952 s.
 16. Крылов А. Психология: учебник (2-е издание). СПб.: Проспект, 2005. 752 с. / Krylov A. Psikhologiya: uchebnik (2-e izdanie). SPb.: Prospekt, 2005. 752 s.
 17. Макаренко А. С. Художественная литература о воспитании детей. In: Макаренко А. С. Сочинения. Том 5. М.: Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1951, с. 338-367. / Makarenko A. S. Khudozhestvennaya literatura o vospitaniy detey. In. Makarenko A. S. Sochineniya. Tom 5. M.: Izdatel'stvo Akademii pedagogicheskikh nauk RSFSR, 1951, s. 338-367.
- Adrian Dolghi** (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.
- Адриан Долгий** (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия.
- Adrian Dolghi** (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.
- E-mail:** addolghi@gmail.com
ORCID: <https://0000-0001-6770-6890>